

A MIGRÁCIÓS HULLÁM OKAINAK ELEMZÉSE

Kömíves Péter Miklós – Popp József – Harangi-Rákos Mónika – Oláh Judit

Összefoglalás

A 21. századi nemzetállamok egyik legnagyobb kihívása a migráció okozta gazdasági, politikai és társadalmi problémák, amelyekre közösen kell válaszolniuk. Célkitűzésünk megvizsgálni a napjainkban megfigyelhető nagyarányú népességvándorlással kapcsolatos eseményeket, az azokat kiváltó okokat és prediktív hatását azokon az attitűdökön keresztül, amelyeket a többségi társadalom állított fel és képvisel. A migráció sikeres kezelésének érdekében elengedhetetlenül szükség van egy mainál sokkal nyitottabb társadalom létrejöttére, ahol egyértelmű célként jelenik meg a migránsok sikeres társadalmi és gazdasági integrálása.

Kulcsszavak: Migráció, Menekült, Klímaváltozás, Integráció, Diszkrimináció

JEL: J11, J15, J18, J61, J78, Q54

Causes of migration waves: a review

Abstract

The economic, political and social changes experienced globally in recent years have influenced international migration in the 21. century. All these challenges are supposed to be addressed collectively. The aim of our study is to present the economic and non-economic aspects determining migration and to explain anti-migration behaviour represented by the majority of society. In order to facilitate a successful integration it is essential to create a more open-minded host society with a clear goal, which targets the socio-economic integration of immigrants and refugees.

Keywords: Migration, Refugee, Climatic Change, Integration, Discrimination,

JEL: J11, J15, J18, J61, J78, Q54

Bevezetés

A globalizáció során a gazdasági, társadalmi fizikai és logikai távolságok csökkennek, és olyan folyamatok indulnak el, amelyek gazdaságtudományi vizsgálatok alapját jelentik. Az új évezredben az információtechnológiai fejlődésnek és egyre szélesebb körű elérhetőségének köszönhetően a gazdaság szegmensei között egyre szorosabb kapcsolatok alakulhattak ki. A globalizálódó világ gazdaság hatására az egyes önálló nemzetállamok szorosabb szakpolitikai kölcsönhatásba kerültek, mint bármikor a történelem során. Az emberiségnek az őskortól fogva mobilisnak kellett lennie annak érdekében, hogy sikeresebben felelhessen meg a létfenntartás kívánalmainak, jobb életszínvonalat tudjon teremteni és új lehetőségeket deríthessen fel (Castles et al., 2013). Kijelenthető, hogy a migráció gyakorlatilag egyidős az emberiséggel, így korántsem tekinthető új jelenségnek (Hautzinger et al., 2014). A migráció intenzitása a történelem során folyamatosan változott, olykor kisebb, máskor – történelmi példák által szemléltetett módon – nagyobb volt. Az elmúlt évtizedekben nagyobb hullámokban vándoroltak az emberek más országokba, így a jelenséget vizsgáló kutatások a közelmúltban újra kiemelt figyelmet nyertek (Hooghe et al., 2008).

Jelen kutatásunkban a migráció alatt elsősorban az Európai Unió kívülről érkező bevándorlók által generált társadalmi folyamatokra koncentrálunk. Nem célunk az uniós polgárok szabad letelepedési és munkavállalási, tanulási célú mobilitásának vizsgálata.

A tanulmány megírásához a migráció társadalmi közbeszédet is erősen tematizáló jellege is hozzájárult. A migráció mint geopolitikai, gazdaságpolitikai és biztonságpolitikai kérdés egyértelműen jelen van a mai magyar közbeszédben, ugyanakkor hiányzik a migráció mint társadalmi jelenség mélyebb értelmezése a mindennapok szintjén. A migrációval összefüggésben nagyon is leegyszerűsített kommunikáció zajlik, ahol az egymással szembenálló véleményt hangoztató véleményvezérek egyike sem bocsátkozik a politikai jelszavaknál mélyebb értelmezésbe és elemzésbe. Meggyőződésünk szerint ez a helyzet nem szerencsés. A migráció jelensége sokkal összetettebb, komplexebb annál, minthogy azt óriásplakátokkal vagy tüntetéseken elmondott beszédekkel lehessen lezárni. Elemzésünk célja azon hazai és nemzetközi releváns szakirodalmak feltárása, amelyek segíthetik a migráció jelenségének alaposabb megértését. Emellett primer kutatást is végeztünk hallgatók és doktoranduszok körében a migrációról alkotott vélemények feltárása érdekében. Meggyőződésünk, hogy leendő diplomásként, potenciális kutatóként vagy későbbi vezetőként az ő mai véleményüknek hosszabb távon is komoly relevanciája van.

Anyag és módszer

Kutatásunk célja mindenekelőtt az volt, hogy bemutassuk a szakirodalmi források alapján a migráció geopolitikai, gazdaságpolitikai és környezetvédelmi okairól kialakított véleményeket. Nem volt célunk vizsgálni a migráció által előidézett esetleges – és a közbeszédben igen gyakran említett – biztonságpolitikai kérdéseket, amelyek feltárása messze túlmutatna jelen írásunk keretein.

A szakirodalmi áttekintés Cronin et al. (2008) szerint egy adott témában elérhető tudományos és nem tudományos igényességű szakirodalmi források objektív áttekintése és kritikai elemzése. Célja, hogy az olvasó aktuális ismereteket szerezhesen egy adott kutatási terület aktuális nézeteiről és esetlegesen előrejelzést is adjon a vizsgált téma jövőbeli aspektusairól is. A szakirodalmi forrásoknak két típusát különböztethetjük meg. A konceptuális, fogalmi szakirodalom a vizsgált témakör elméleti kérdéseivel foglalkozik. Az empirikus szakirodalom ehhez képest a vizsgált témakör tapasztalati úton feltárt eredményeit ismerteti (Kothari, 2004). A rendelkezésre álló források feltárása során könyvek, cikkek, tézisek, disszertációk és kutatási jelentések is szóba jöhetnek, amelyek kereséséhez könyvtári kutatómunkát kell végezni, részben speciális szoftverek alkalmazásával (Kumar – Phrommathed, 2005).

Eredmények

A 21. századi migráció és okainak bemutatása

A nagymértékű kivándorlás és a migránsokat befogadó országban időről-időre szóba kerülő együttélésről, párhuzamos társadalmi jelenlétről szóló vitákra nagy figyelmet célszerű fordítani úgy társadalmi-politikai, mint tudományos értelemben. Nemzetközi szervezetek számadatai alapján jelenleg több mint 240 millió embert érint a migráció, így nem lehet kérdéses a témaválasztás aktualitása. A migráció számos aspektusa közül is kiemelkedik a kérdés biztonságpolitikai, jogi és emberi jogi oldala, továbbá az aktuális tendenciák és azok hatásai (Tarrósy et al., 2016). A tömeges elvándorlás által okozott probléma kezeléséhez önmagában a reaktív intézkedések nem elegendők, sokkal célszerűbb a kiváltó ok forrását kideríteni és azon a ponton – proaktívan – kutatni a megoldást.

A 21. századi migráció gazdasági okai

A menekültek és menedékkérők száma az elmúlt időszakban jelentősen megnövekedett a fejlett demokratikus államokban, ez a jelenség pedig a kutatók figyelmét is a rendkívül komplex társadalmi folyamat felé irányította. A kutatások egyik kiemelt témája a helyi lakosság részéről megfigyelhető attitűdök, befogadóképesség jellege-

tességeit vizsgálja (Hainmueller – Hopkins, 2014). A helyi lakosság befogadói attitűdjének elemzése a kutatások kiemelt társadalmi érdeklődést követő iránya lehet, hiszen az ebben a körben megnyilvánuló vélemények egész országok, országcsoporthoz álláspontját befolyásolhatják.

A migrációs folyamatokban is drasztikus változások történtek. Az elvándorlási útvonalakban, az érintett országok összetételében – beleértve a geopolitikai helyzeteket – komoly átalakulások és átrendeződések történtek (Dajnoki – Kőmíves, 2016). Ezek a változások továbbgyűrűző hatást gyakorolnak, mert a migráció kapcsán az egyes országok által megtett lépések jellemzően más országok tekintetében is hatást gyakorolnak. A migrációnak elsősorban negatív gazdasági és kulturális hatásait valószínűsítő felfogás eredményeként a nyugati lakosság körében már egy évtizeddel korábban is jelentősen megnőtt a restriktív szabályozások támogatása (Cornelius – Rosenblum, 2005). Ezzel a nézőponttal szembeállítható az a már korábban megfogalmazott alternatív elmélet, amely a nyitott gazdasági modellen alapulva abból indul ki, hogy a gazdaságban folyó termelés úgy növekedhet arányosan, hogy közben az érintett ágazatokba bevándorló munkaerő hatására a hasonló végzettségű és szakképzettségű hazai munkaerő is magasabb reálbéreket tud kiharcolni saját maga számára (Brezis – Krugman, 1993). Malhotra et al. (2013) cikke szerint a munkaerőpiaci verseny gyenge magyarázó erejének hipotézise abból következik, hogy az amerikai lakosság jelentős hányada nem tartja gazdasági értelemben véve veszélyesnek a migrációt. Összességében megállapítható, hogy a migráció ott tud változást kiváltani a bérezésben, ahol annak hatására a rendelkezésre álló munkavállalók elérhető munkahelyekhez viszonyított arányában változás áll be.

A legtöbb, a migrációkutatással foglalkozó gazdasági irányú elmélet a jelenség makro- és mezoszintjeit emeli ki. Céljuk, hogy külső tényezőkre alapozva adjanak magyarázatot a migrációra mint társadalmi jelenségre, elsősorban a regionális egyenlőtlenség gazdasági, munkaerőpiaci, bérezési, politikai és elszegényedési aspektusaiból kiindulva (Castles et al., 2013). Számos szerző, köztük (Faggian – McCann, 2009) rámutattak, hogy az egyes régiók egy újabb és innovatívabb tudás megszerzése érdekében nyitottak szakemberek külső tudásának bevonására is. Az innováció motorjává így az egyes területek, országok szaktudásának kölcsönös megosztása révén felhalmozott tudás válhat (David – Barwińska-Małajowicz, 2015). Ebből kiindulva arra következtethetünk, hogy a gazdasági életre hatást gyakorló migrációra irányuló közbeszéd nem korrelál szorosan az egyéni gazdasági érdekekkel. Ellenkezőleg, a kutatások azt látszanak igazolni, hogy a társadalmi nézeteket sokkal inkább a nemzeti integritást veszélyeztető kulturális és szociotróp aggodalmak formálják (Hainmueller – Hopkins, 2014; Cornelius – Rosenblum, 2005).

A gazdasági okok miatt ellehetetlenülő régiók száma az Afrikában található szub-szaharai térségben a legmagasabb. Ahogy (Biedermann, 2016) cikkében leírta, Afrika gazdasági elmaradottságának egyik oka a kontinens világgazdasági rendszerben betöltött kedvezőtlen szerepéből fakad. Megfigyelhetők endogén okok is, hiszen a

21. század elejétől Afrikában továbbra sem ment végbe a gazdaság és a kormányzat strukturális átalakulása, így a gazdasági növekedés elsősorban az új nyersanyag-felvezéseknek és a dráguló nyersanyagáraknak köszönhető (Biedermann, 2016).

A nemzetközi migráció kiváltó okaival összefüggésben említést érdemel a klasszikus elméletként ismert úgynevezett push és pull modell Ravenstein (1885) elméletének alapja, hogy a migránsok számára a célországok által kínált új lehetőségek és jobb életkörülmények olyan vonzó reményként, úgynevezett „pull faktorként” jelennek meg, amely lakhelyük elhagyására buzdítja még az egyébként nem feltétlenül nehéz helyzetben élőket is. Ennek ellenkezője estében az elvándorlókat a hazájukban tapasztalt taszító tényezők ösztönzik kivándorlásra, amelyet „push faktornak” neveznek. Taszító tényezőnek számít a küldő országban tapasztalható alacsony életszínvonal, az átlag alatti jövedelem, rossz egészségügyi helyzet, amelyek összefoglalóan gazdasági eredetű okokat jelentenek. Továbbá a polgárháború, az emberi jogok módszeres megsértése a gazdasági körülményektől függetlenül is képes migrációs hullámok kiváltására. A migráció volumenét és irányát alapvetően a fenti összetevők határozzák meg (Hautzinger et al., 2014).

A migráció racionális mivoltából következik, hogy egy ország területére csak abban az esetben irányul vándorlás, ha az a migráció alanyai egyéni érdekeit szolgálja. A bevándorlás tehát nem független a célország politikai és gazdasági jellemzőitől, hiszen a vándorlók olyan országot keresnek, ahol menedéket kaphatnak a politikai vagy más okból történő üldözés elől, és ahol jobb feltételek mellett teljesülnek a gazdasági szükségleteik (Hautzinger et al., 2014).

Afrika esetében a gazdasági elmaradottság kiemelt tényezőként, „push faktorként” jelenik meg. Az afrikai, gyakran a nyersanyagok kitermelésére épülő gazdaságoknak számtalan nehézséggel kell szembenézniük. Az egyre növekvő egyenlőtlenség, a külföldi tőkebefektetők automatizált nyersanyag-kitermelési eljárásainak hatására csökkenő munkahelyek száma és a magas korrupció fokozza a belső társadalmi feszültséget. Egyfajta fejlődési csapda figyelhető meg az afrikai országok jelentős részében, a világ gazdaságban nagy súlyú kőolajkitermelés akadályozza a szegényebb rétegek felzárkózását (Biedermann, 2016).

Az elmúlt néhány évben a zömében a szubszaharai Afrikából érkező fokozott illegális migráció kiemelt figyelmet kapott a migrációban közvetlenül is érintett európai országokban, így mindenekelőtt Olaszországban és Spanyolországban, ahol jelentősen felerősödött a Tamás és Inotai által már (1993)-ban leírt ún. tömeges exodustól való félelem (Tamás – Inotai, szerk., 1993). Az elmúlt időszakban Líbia töltötte be a „kapu” szerepét a menekültek útvonalán, mivel a térségből érkező legtöbb migráns itt hagyta el Afrika partjait, hajózott ki nemzetközi vizekre majd jutott el Európába (Biedermann, 2016).

Összefoglalva látható tehát, hogy a tömeges irreguláris elvándorlás megértéséhez tekintettel kell lenni a származási országok gazdasági helyzetére. A példaként vett afrikai kontinens gazdasági elmaradottságának okait feltárva láthatóvá válik, hogy

mennyiben magyarázzák gazdasági okok az Afrikából Európába irányuló fokozódó migrációt. Ugyanakkor nem indokolt egyetlen tényezővel magyarázni az okokat, Líbia esetében többek között a politikai fordulat következményeit is célszerű áttekinteni és értelmezni.

A 21. századi migráció politikai okai

A politika oldaláról megközelített tudományos magyarázatok számos szempontból vizsgálják a migráció jelenlétét, illetve annak kormányzati tevékenységeit, rendeleteit, céljait. Mielőtt elemeznénk a napjainkban megfigyelhető, Európa irányába történő népvándorlás és az EU tagállamai által folytatott politikai lépések közötti összefüggéseket, indokolt elkülöníteni az állami befolyásolás speciális formáját.

Nem szabad megfeledkezni az EU migrációs politikáját vizsgálva arról a tényről, hogy az uniós társadalom előregedőben van, néhány évtizeden belül minden szakterületen hiány lesz magasan képzett szakemberekből (Gáthy, 2013). A tagországokat vezető politikusok pedig mérlegelhetnek, hogy miként tehetnek szert nagyobb politikai haszonra: ha ellenzik a migrációt, vagy ha a bevándoroltak voksaira építve próbálják maximalizálni a politikai haszonszerzést. Az ország migrációs állapotát döntően az évekkal korábbi kormányzati és politikai döntések befolyásolják, amelyek alapjaiban határozhatják meg azt, hogy egy adott ország migrációs célsország, befogadó állam vagy tranzitország szerepét tölti be a jövőben (Hautzinger et al., 2014).

Belgium az állampolgársági törvényeket figyelembe véve az egyik legliberálisabb tagország az Európai Unión belül: gazdasági és politikai körülmények hatására több fontos szabályozás bevezetését követően válhatott a migráció tekintetében befogadó állammá. A jogszerűen tartózkodók három év elteltével, az elismert menekültek két év elteltével kérhetnek belga állampolgárságot (Balázs, 2010). Ezzel szemben a magyar állampolgárság megszerzésének sokkal szigorúbb feltételei vannak, az általános szabály szerint legalább 8 év magyarországi tartózkodás után lehet folyamodni érte úgy, hogy a letelepedési engedély megszerzése előtti évek nem számítanak bele ebbe az időtartamba (Gyulai, 2011). Az egyes kritériumrendszerek bevezetésének pusztán politikai döntések is lehetnek indokai.

Az Európai Unión belül az a kérdés, hogy kinek adnak menekültstátuszt, a nemzetközi egyezmények és az uniós jog keretei között dől el, ugyanakkor a tagállamoknak jelentős mérlegelési jogkörük van (Ziegler, 2015). Ez azért is szerencsés, mert így az egyes uniós tagállamok egymástól függetlenül is tudják befolyásolni az irányukba megnyilvánuló migrációt.

De miért is aktuális a migráción belül a menekültek és a menedékkérők aktuális helyzetének elemzése? A nemzetközi menekültügyi rendszer létrehozásának egyik legfontosabb célja a nemzetközi szolidaritás kifejezése és az elvárható emberség érvényre juttatása volt (Ziegler, 2015). Az egyik állam másiknak nyújtott segítségéért cserébe elvárhatja, hogy mások is segítséget nyújtsanak, ha polgárai bajba kerülnek, amiről

szükség esetén az adott országok kormányai hoznak döntést. Az elmúlt évszázadok európai történelme alapján a felállított menekültjogi rendszer indokoltnak és sikeresnek tűnt, hiszen a háborúk, forradalmak és politikai konfliktusok, elnyomó politikai rendszerek elől menekülő polgárok milliói lettek ennek köszönhetően békére és biztonságra. Napjainkban a bevándorlással összefüggésben a feszültségek elsimítása és az emberi együttélés megteremtése helyett inkább annak ellenkezőjét, a konfliktusok előidézését lehet tapasztalni. Számos hír jelenik meg a bevándorlás negatív hatásairól, amely megkerülhetetlenné teszi a média szerepének vizsgálatát is. Ugyanis ahogy Ziegler (2015) cikkében összefoglalta, mindenekelőtt politikai célok motiválják azokat a szereplőket, akik negatív, érzelmektől túltelített kijelentéseket tesznek. Ugyanakkor Demeter (2008) megállapítását szomorú történelmi eseményekkel alátámaszthatjuk, mely szerint a választói bizalom elnyeréséért folytatott taktika és a nacionalizmus sikeres összekapcsolódása hosszú időre vezethető vissza.

A politika önmagában ritkán képes közvetlenül kiváltani egy nagyobb népességvándorlást, de gyakran különböző gazdasági és háborús problémának az okozója, és jellemzően a konfliktusok kialakulásában is tekintélyes szerepet játszik. Így azokban a régiókban, ahonnan a legnagyobb számban történik elvándorlás, az említett jelenségek együttesen figyelhetők meg. Ifj. Robert F. Kennedy a Szíriában dúló polgárháború okairól írt elemzésében arra világít rá, hogy az erőforrások tulajdonlásáért és azok elosztásáért évtizedek óta folyó konfliktusok gyakran politikai köntösbe rejtőznek (Kennedy, 2016). A világgazdaságban betöltött erőviszonyok a kőolajtól és fölgáztól való függősége azonban veszélybe sodorja a régió társadalmait, és erőszakot szül. Kennedy (2016) írásában szokatlan megállapítást tett az Európába irányuló migrációval kapcsolatban, amikor annak a véleményének adott hangot, amely szerint a fiatal szír férfiak azért menekülnek szülőföldjükről, mert sem a kormányzat, sem az ellenzék hadseregében nem szeretnék életüket adni gazdasági érdekekért, valamelyik tervezett gázvezetékért. Meglátása szerint a nagyhatalmak nem hagyták meg annak esélyét, hogy a szíriai társadalmi konfliktust békésen rendezzék.

A már korábban vizsgált szubszaharai régióban is a politikai hatalmi harcok jelentik a legsúlyosabb problémát, ugyanis az ellehetetlenülő életszínvonal következtében milliók kényszerülnek otthonaik elhagyására. Líbiában a Kadhafi-rezsim bukása után tribalizmus és regionalizmus mentén gyakorlatilag újraszerveződött az egész társadalom. Új törésvonalak nyíltak Kadhafi támogatói és ellenzői között, mindenekelőtt az erőforrásokhoz való hozzáférés tekintetében. Miután a törzsek az egyes városnegyedeken alapuló struktúra szerint milíciákat alapítottak, hogy az általános káosz idején akár fegyverrel is képviselni tudják saját érdekeiket, 2012 közepe óta az ország jelentős részén gyakorlatilag nincs központi hatalom. A milíciák megerősödése és az erős központi hatalom hiánya miatt a csempészhálózatok működése egyre intenzívebbé vált a térségben. Mivel Líbia nem tagja az menekültek helyzetét szabályozó 1951-es ENSZ-egyezménynek, a líbiai hatóságok nem tudnak különbséget tenni migráns, menedékkérő és menekült között (Biedermann, 2016).

A 21. századi migráció klímaváltozási okai

A klíma- és környezetváltozás okán kialakuló környezeti migrációs döntések motivációs mechanizmusainak részletei pontosan nem ismertek statisztikai adathiány miatt. Valószínűsíthető, hogy a romló környezet akkor vált ki migrációt, amikor az már látványos következményekkel jár (Vág, 2011). Vág (2010) tanulmánya szerint a környezeti menekültek problémájával a környezetromlás, vagyis az emberi tevékenység nemkívánatos következményeinek, a klímaváltozás aktuális és előre jelzett hatásainak, továbbá bizonyos erőforrások kimerülésének kutatói 2005 óta foglalkoznak nemzetközi szinten. Ekkor figyeltek fel először arra, hogy a környezet állapotának jelentős mértékű romlása miatt az ott élő embereknek saját életfenntartásuk érdekében el kellett hagyniuk lakhelyeiket. A definíciója szerint, amelyet Essam El-Hinnawi 1985-ben használt először, az a személy tekinthető környezeti menekültnek, akinek ideiglenesen vagy véglegesen el kellett hagynia lakhelyét egy környezeti veszély vagy az életfenntartó ökoszisztémák megzavarása miatt (Vág, 2010).

A klímaváltozásnak az emberi társadalomra gyakorolt hatását a környezet, a gazdaság, valamint a társadalom dinamikus kölcsönhatásaként is felfoghatjuk. A jelenség dinamikus jellegének köszönhetően az elmúlt évtizedekben megnövekedett azoknak az intő, sokszor extrém jeleknek a száma, amelyek arra figyelmeztetik az emberiséget, hogy nagyrészt az ő tevékenységük miatt következtek be nagymértékű változások a természet rendszerében (Kulcsár, 2013).

Szigorúan véve környezeti jellegű menekültek azonban nem léteznek. A környezeti tényezők szerepet játszhatnak a kényszerű migrációban, de mindig más körülményekkel együttesen jelentkeznek. Ha elkülönítetten tekintünk ezekre a jelenségekre, akkor nem érthetjük meg a népesség helyváltoztatásának sajátos helyzeteit. Napjainkban már elfogadottá vált az az állítás, hogy a romló környezet és a kimerülő erőforrások befolyásolhatják a népesség mozgását, a kialakuló egyenlőtlenség és nyomor „push faktorként” hathat a migráció teljes folyamatára. A tömeges migráció azonban károsan hathat a fogadó terület természeti környezetére is (Vág, 2010).

A 21. századi migráció társadalmi okai

A tömeges elvándorlást előidéző társadalmi okok rendkívül árnyaltak és ritkán figyelhetők meg taszító, elvándorlásra ösztönző tényezőként. Ettől függetlenül kialakulhatnak olyan szociokulturális érdekütközések, amikor a migránsok a velük szemben felmerülő, ismétlődően nagyobb intenzitású burkolt vagy nyílt elnyomás okán hagyják el lakhelyüket. Elnyomás alatt értjük a társadalmi kirekesztettség mellett a diszkrimináció egyes típusait is (Szalma, 2001).

A társadalmi kirekesztés a 2000-ben aláírt Nizzai Szerződés óta széleskörűen használt fogalomként vált Európában, bár a jelenség már az 1980-as évektől szociálpolitikai kutatások és viták középpontjában áll. A társadalmi kirekesztés, a halmozott szegény-

ség és a depriváció kifejezések ugyanazon társadalmi jelenség leírására szolgálnak, az elemzők határoznak arról, hogy az ide vezető folyamatot vagy annak következményét kutatják tüzetesebben. Ahogyan a migrációs probléma vizsgálatánál, jelen esetben is a kialakulást elősegítő tényezők elemzése a cél a társadalmi kirekesztés vizsgálatán keresztül (Jász, 2004).

A már korábban említett másik jelentős társadalmi probléma a diszkrimináció. A negatív megkülönböztetések lehetnek faji, vallási, nemi, politikai nézetekkel és hovatartozással kapcsolatosak is. Az MTA Politikai Tudományok Intézete a kutatása során kiemelte, hogy az angol „race” szó, amely a rasszizmus szó szótövét is adja, annyi jelentéssel és gondolatársítással bír, hogy szinte lehetetlen anélkül lefordítani, hogy valami el ne veszne vagy meg ne változna az eredeti jelentéséből (MTA – PTI, 2008). Ezzel egyidejűleg más szavak – például a diszkrimináció, az előítélet, az ideológia – a világ bármely részén ugyanazon fogalmat jelöli. Ezek a fogalmak kevésbé kultúrafüggők, és így alkalmasabbak arra, hogy a kutatások elméleti nyelvezetének részét képezzék.

Az, hogy mi tekinthető diszkriminatívnak a világ egyes területein, függ az adott terület kultúrájától. Minden értéket és magát az értékrendet, a magatartási szabályokat, útmutatásokat is a kultúra határozza meg, amelyek segítségével tudunk eligazodni a világban (Tóth, 2008). A kultúra gazdasági megközelítés fölé rendelését Card et al., (2012) kutatása fejtette ki. A 2002-es ESS (European Social Survey) adatokat felhasználva látensfaktor-modellen belül azt becsülték, hogy mennyire fontos a gazdasági tényezők – adók és jövedelem – és a kompozíciós tényezők – kulturális és szociális élet – között mérhető relatív differencia. Korábbi eredményekkel összevetve azt állapították meg, hogy a migráció felé közvetített attitűdök meghatározásában kettő-ötszörösével dominánsabb a kompozíciós faktor szerepe (Oláh et al., 2017).

A kultúra egy egységgé formálódó elemként meghatározza az egyed életmódját. Ennek az életmódnak a tanulmányozása azért fontos, mert ettől függenek az emberi szükségletek, igények és vágyak is. Az antropológusok szerint a kultúra nem velünk született, hanem tanult dolog, génekre nem visszavezethető. A kultúra fontos csoportidentitást képező tényező, hiszen azok az emberek tartoznak egy adott kultúrkörbe, akik egy adott problémára nagy valószínűséggel azonos vagy hasonló választ adnának (Tóth, 2008). Ez a kör pedig, mint azt személyes tapasztalataink alapján is láthatjuk, egyáltalán nem határozható meg az egy helyen élő emberek közösségeként.

Ez a meghatározás arra is rámutat, hogy miért veszélyesek a sztereotípiák. A sztereotípia mint társadalmi jelenség egyik előfeltétele a saját csoport, az úgynevezett ingroup meghatározása. Az ember ezt a saját csoportot mindig elkülöníti a környezetében lévő más külső csoporttól, azaz outgrouptól. A saját és a külső csoportok elhatárolása alapvető szükséglet az ember identitásának kialakulása során, valamint világrendező elvként is szolgál, amennyiben a külvilágról megszerzett tudás is a fenti kategóriapár mentén kerül rendezésre. A diszkrimináció az EU tagországaiban, így Magyarországon is komoly gondokat okoz. A tiltó jogi szabályozások nem minden

esetben jelentenek védelmet a hátrányosan megkülönböztető viselkedéssel szemben. Ahhoz, hogy a diszkrimináció csökkenjen, arra lenne szükség, hogy az emberek viselkedése, továbbá az attitűdök és normák szintjén is változások következzenek be (Dajnoki – Kőmíves, 2016).

A diszkrimináció csökkentéséhez Csizmár – Münnich (2005) szerint azonnali emberi veselkedés- és attitűdbeli változásokra van szükség, mivel azok jelenlegi állapotukban nemcsak a migráció előidézői, de az integráció folyamatának gátat szabó tényezők is lehetnek. Ezek a körülmények szabnak korlátokat a kulturális programozásnak is (Oláh et al., 2017).

Részben maga a kultúra is mozoghat, aminek alapján a kulturális migráció nem más, mint hogy az egyes földrészekre, országokra vagy országrészekre jellemző szokások az ember és az információ áramlása révén távoli területekre is eljutnak és ott integrálódnak. Másfelől a világi, vallási vagy szakigazgatási kultúra és annak megismerésének a szándéka húzó tényezőként is jelentkezik, ezzel emberek tömegét mozgathatja meg időről-időre (Hautzinger et al., 2014).

A nemzetközi migráció pozitív, gazdasági növekedést elősegítő hatásainak megvalósulásához az Európai Bizottság 2016-os tanulmánya szerint elengedhetetlen lesz a bevándorlók közép-, és hosszú távú integrációja. A migránsok munkaerőpiacra lépése elengedhetetlen feltétele a gazdasági növekedésnek, máskülönben a rövid távon megnövekedett, a befogadó országok által eszközölt kormányzati kiadások hosszabb időszakon keresztül hatással lesznek a bevándorlási válság által érintett célországok gazdaságára (European Commission, 2016).

A bevándorlás esetében a társadalomnak nagy szerepe van abban, hogy a bevándorlók integrációja hogyan valósulhat meg. Amikor az egyén saját érdekeit figyelembe véve alkot véleményt a migrációval kapcsolatban, akkor nem csak a munkaerőpiacon kialakuló nemzetköziesedett verseny befolyásolja döntéseit (Hainmueller – Hopkins, 2014). Több tanulmány is vizsgálta, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező megkérdezettek gyakorta toleránsabbak, és kedvezőbben ítélik meg a kulturális diverzitást (Gang – Rivera-Batiz – Yun 2002; Dustmann – Preston 2007; Hainmueller – Hiscox 2007). A gazdasági élet magasabb szintű ismerete szintén hozzájárul ahhoz, hogy az egyes személyek pozitívabb képet alkossanak a migrációval kapcsolatban. A felsőfokú oktatásban lakhelyüket elhagyók számának növekedése és az imént megfigyelt pozitív nézetek közötti kapcsolatok egyre gyakrabban adják a magasan képzettek elvándorlását elemző tanulmányok tárgyát (Solimano, 2008).

Következtetések, javaslatok

Mint az cikkünk alapján jól látható, a 21. századi migráció egy rendkívül komplex jelenség, ami megkérdőjelezhetetlenül igaz az azt kiváltó okokra is. Egyöntetű a szakirodalom véleménye arról, hogy a kiváltó okok között éppúgy szerepet játszanak humanitárius okok, mint gazdasági vagy épp környezeti okok. A migráció ugyanak-

kor több formában is megjelenhet a világon, amelyek közül vitán felül a leginkább megrázó a menekültek ügye. Azok az emberek, akik háború vagy erőszak elől menekülni kénytelenek saját hazájukból, aligha döntenek önként az elvándorlás mellett. Esetükben a lakóhely megváltoztatása a túlélés záloga.

Az ember felelőssége több szempontból is megjelenik a migráció kiváltó okainak elemzése során. Ezek közül egyértelműen kiemelkednek a háborúk és az erőszakos cselekmények köre, amelyek gyakorta jellegzetes politikai körülményrendszerhez kapcsolódnak. Emellett azonban azt is ki kell emelni, hogy a migránsok egy tekintélyes hányada környezeti okokból (illetve az ezekből kifolyólag kialakuló konfliktusok elől) kényszerül elhagyni lakóhelyét: ahol nincs mit enni vagy inni a globális klimatikus viszonyok változása miatt, onnan előbb-utóbb elmenekülnek az emberek, akik egyértelműen a jobb életkörülményeket biztosítani képes nyugat-európai országok felé indulnak.

A migráció sikeres kezelésének érdekében elengedhetetlenül szükség van egy ma-inál sokkal nyitottabb társadalom létrejöttére, ahol egyértelmű célként jelenik meg a migránsok sikeres társadalmi és gazdasági integrálása. Szakirodalmi vizsgálataink rámutattak a kiváltó okok mellett arra is, hogy mind a migrálóknak, mind a befogadóknak kulturális különbségekkel kell szembenéznük, amikor a migrációs célországban kapcsolatba kerülnek egymással.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] Balázs L. (2010): Migráció egy befogadó államban. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. 9. kötet. pp. 183–194.
- [2.] Biedermann Zs. (2016): A szubszaharai Afrikából Európába irányuló migráció kiváltó okai. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Műhelytanulmányok 113. pp. 1–23.
- [3.] Brezis, E. – Krugman, P. (1993): Immigration, Investment, and Real Wages. NBER Working Paper 4563. National Bureau of Economic Research.
- [4.] Card, D. – Dustmann, C. – Preston, I. (2012): Immigration, wages, and composition al amenities. *Journal of the European Economic Association*. 10(1). pp. 78–119.
- [5.] Castles, S. – De Haas, H. – Miller, M. J. (2013): *The age of migration: international population movements in the modern world*. (5th Edition). Palgrave Macmillan, Hampshire UK. ISBN 9781462513116. 401 p.

- [6.] Cornelius, W.A. – Rosenblum, M.R. (2005): Immigration and Politics. *Annual Review of Political Science*. 8. pp. 99-119.
- [7.] Cronin, P. – Ryan, F. – Coughlan, M. (2008): Undertaking a literature review: a step-by-step approach. *British Journal of Nursing*. 17(1). pp. 38–43.
- [8.] Csizmár K. – Münnich Á. (2005): A diszkriminatív viselkedést meghatározó tényezők vizsgálata. In: Münnich Á (szerk.): *A mentális egészséget és egészségmagatartást befolyásoló tényezők*. Didakt Kiadó, Debrecen. pp. 51–83.
- [9.] Dajnoki K. – Kőmíves P. M. (2016): Migránsokkal kapcsolatos munkaerőpiaci attitűdök feltárása egyetemi hallgatók körében. *International Journal of Engineering and Management Sciences*. 1(1). pp. 1–9.
- [10.] David, A. – Barwińska-Małajowicz, A. (2015): Opting for Migration: Is it Just an Economic Necessity? – A Comparison between German and Polish Highly Skilled Graduates. *Journal of Education and Training Studies*. 3(2). pp. 114–125.
- [11.] Demeter M. A. (2008): Patriotizmus, avagy nacionalizmus. A nemzetiségi/kisebbségi kérdés a magyar liberális gondolati hagyományban és a mai angol-szász politikai filozófiában. *SZTE Társadalomelméleti Gyűjtemény*, Szeged, ISBN 978-973-87781-8-4. 323 p.
- [12.] Dustmann, C. – Preston, I. P. (2007): Racial and Economic Factors in Attitudes to Immigration. *B.E. Journal of Economic Analysis and Policy*. 7(1). Article 62.
- [13.] Faggian, A. – McCann, P. (2009): Human capital, graduate migration and innovation in British regions. *Cambridge Journal of Economics*. 33(2). pp. 317–333.
- [14.] Gang, I. N. – Rivera-Batiz, F. L. – Yun, M.-S. (2002): Economic Strain, Ethnic Concentration and Attitudes towards Foreigners in the European Union. *IZA Discussion Paper*. No. 578. Institute for the Study of Labor (IZA).
- [15.] Gáthy, V. (2013): Ageing Europe, Young India. *Társadalomkutatás*, Vol. 31. Issue 1. pp. 40–54.

- [16.] Gyulai G. (2011): Külföldiek Magyarországon: Segédlet újságíróknak a migráció és a menekültügy témájának bemutatásához. Európai Integrációs Alap, Magyar Helsinki Bizottság. <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Kulfoldiek-Magyarorszag-05-11-2011-WEB.pdf>
- [17.] Hainmueller, J. – Hiscox, M. J. (2007): Educated Preferences: Explaining Attitudes toward Immigration in Europe. *International Organization*. 61(2). pp. 399–442.
- [18.] Hainmueller, J. – Hopkins, D. J. (2014): Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*. 17. pp. 225–249.
- [19.] Hautzinger Z. – Hegedüs J. – Klenner Z. (2014): A migráció elmélete. Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest. ISBN 978-615-5305-54-2. 103 p.
- [20.] Hooghe, M. – Trappers, A. – Meuleman, B. – Reeskens, T. (2008): Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980–2004. *International Migration Review*. 42(2). pp. 476–504.
- [21.] Jász K. (2004): A társadalmi kirekesztettség: A perifériára szorult társadalmi csoportok az átmenet időszakában. *Tér és Társadalom* 18. évf. 2004/3. pp. 43–56.
- [22.] Kennedy, Jr. R. F. (2016): Why the Arabs Don't Want Us in Syria. They don't hate 'our freedoms.' They hate that we've betrayed our ideals in their own countries – for oil. *Politico Magazine*. Issue February 22, 2016. <http://www.politico.com/magazine/story/2016/02/rfk-jr-why-arabs-dont-trust-america-213601>
- [23.] Kothari, C. R. (2004): *Research Methodology. Methods & Techniques*. New Age International Limited, Publishers, New Delhi, India. 401 p.
- [24.] Kulcsár L. (2013): A klímaváltozás társadalmi-gazdasági hatása. *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*. International Research Institute, Komárno. pp. 7–13.
- [25.] Kumar, S. – Phrommathed, P. (2005): *New Product Development*. Springer, Boston, MA, USA, 200 p.
- [26.] Malhotra, N. – Margalit, Y. – Mo, C. H. (2013): Economic explanations for opposition to immigration: distinguishing between prevalence and conditional impact. *American Journal of Political Science*. 57(2). pp. 391–410.

- [27.] MTA – PTI – Esélyév (2008): A diszkrimináció öt (nemi, faji vagy etnikai származás, vallás vagy meggyőződés, fogyatékoság, életkor) területén eddig párhuzamosan folyó kutatások eredményeinek feltárása, összegzése Magyarországon. MTA PTI – Esélyév 2007 Szakmai beszámoló. pp. 1–51. http://www.egyenlobanasmod.hu/tanulmanyok/hu/a_diszkriminacio_ot_terulete-nek_kutatasa.pdf
- [28.] Oláh J. – Halasi Gy. – Szakály Z. – Popp J. – Balogh P. (2017): The impact of international migration on the labor market – A case study from Hungary. *Amfiteatru Economic, Journal* no. 46. pp. 1–17. (megjelenés alatt, in press)
- [29.] Ravenstein, E. G. (1885): The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. Vol. 48. No. 167–235. 2. pp.
- [30.] Solimano, A. (2008): *The International Mobility of Talent*. Oxford University Press, Oxford UK, ISBN 978-0199532605. 352 p.
- [31.] Szalma J. (2001): Migráció, kisebbségi jogok, nemzeti jogszabályok. Fészekhagyó Vajdaságiak – Tanulmányok, kutatások, statisztikák, MTT Könyvtár 4. pp. 77–88.
- [32.] Tamás P. – Inotai A. (1993): Új exodus: A nemzetközi munkaerő-áramlás új irányai. MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja és az MTA Világ-gazdasági Kutató Intézete, Budapest. ISBN 9638310014. 211 p.
- [33.] Tarrósy I. – Glied V. – Vörös Z. (2016): Migráció a 21. században. IDR Publikon Kiadó. Pécs. ISBN: 9786155457654. 396 p.
- [34.] Tóth T. (2008): *Nemzetközi marketing*. Akadémia Kiadó, Budapest, ISBN 978 963 05 8621 4. 309 p.
- [35.] Vág A. (2010): A környezeti migráció okai. (Explaining Environmental Migration). *Tér és Társadalom XXIV. évf.* 2010. 3. pp. 59–74.
- [36.] Ziegler D.T. (2015): Menekültkérdés: verseny a szavazók megnyeréséért vagy valóban tömegek akarnak Magyarországra jönni? <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/07/menekultugyverseny>

Szerzők:

dr. Kőmíves Péter Miklós

ügyvivő-szakértő

Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet

komives.peter.miklos@econ.unideb.hu

Prof. dr. Popp József

DSc MTA doktora

egyetemi tanár

Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Ágazati Gazdaságtan és Módszertani Intézet

popp.jozsef@econ.unideb.hu

Dr. Harangi-Rákos Mónika

PhD – Gazdálkodás- és Szervezéstudományok adjunktus

Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Ágazati Gazdaságtan és Módszertani Intézet

rakos.monika@econ.unideb.hu

Dr. Oláh Judit

PhD – Gazdálkodás- és Szervezéstudományok egyetemi docens

Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Alkalmazott Informatika és Logisztika Intézet

olah.judit@econ.unideb.hu